

Saáry Éva

Hol volt, hol nem volt...

Az a baj, hogy a gyermekkor világát felnőtt fejjel térképezzük föl, pedig még saját kicsi korunkra emlékezve sem vagyunk képesek újra beilleszkedni akkori gondolkodásunkba, nem tudjuk visszaidézni akkori érzéseinket.

A nehézség mindjárt az alapvető dolgokkal kezdődik. A gyermek másként látja a teret, az időt. Emlékezzünk csak vissza, hányszor csalódtunk, midőn visszatértünk régen látott, jólismert helyekre.

- Hát ez az udvar ilyen kicsi? Valamikor rejtélyekkel teli, hatalmas birodalom volt; csupa csoda!
(Meggockázthatnám ezzel kapcsolatban azt a kijelentést is, hogy talán csak a gyermek fogja föl a jelenségek igazi értelmét, mert fokozott figyelemmel él át mindent. A felnőtt ezzel szemben csupán a felületet látja - ha látja!?)

És az idő! A végtelennek tűnő balatoni nyarak! Mi minden fért bele annak idején egyetlen napba! Sőt, még unatkozni is lehetett! Élénken emlékezetemben él még a nyafogó panasz:

- Anyuú! Unatkozom!

S a válasz is:

- Nem szégyelled magad! Értelmes ember sohasem unatkozik. Mindig talál magának valami elfoglaltságot.

A kenesei ház emeleti ablakából hányszor de hányszor bámultam a szemközti templomtornyot, az első világháborús emlékmű porosodó kőfiguráit, miközben a falakat sűrűn beborító repkény rengetegében darazsak dongtak, szitakötők, lepkék lebbentek, s valahol a távolban szívfájdítóan csillogott a nagy víznek az égtől alig elkülönülő, halovány csíkja...

Nyarak Makón a keresztanyámnál, s minden csodák legnagyobbika: a piac! Nem egy deci tejfölt vásároltunk, hanem egész, súlyos köcsöggel, melynek széleit már ott a forgatagban elkezdtem nyalogatni (egyszer könyökig bele is csúszott a kezem).

Mosolygó gyümölcsök, zöldségthalmazok, csíkos-bibircsók, apró díszitők, de főként a földre, ponyvára kirakott tarka cserepek! Azokat szerettem a legjobban. Órákig el tudtam volna nézni őket, simogatni a finoman kidudorodó festékvirágokat... Szegény keresztanyám ritkán úszta meg, hogy ne vásároljon nekem egy-egy kis csuprot, kancsót. (Hová lettek vajon azok a kerámiák??)

Magányos, ide-odahányódó gyermek lévén, sokat voltam felnőttek társaságában, s ezért megpróbáltam magamat szórakoztatni.

Négy-öt éves koromból a fantázia-játékok jutnak eszembe. Nagyon szerettem mesét hallgatni (Benedek Elek Magyar mese- és mondavilágának 10 kötete életreszóló élmény és tanulság marad: stílusom, világnézetem alapja!), de még jobban szerettem magam kitalálni történeteket. A konyhában, miközben keresztanyám főzött, ott ültem közelében a kis zsámolyon (ma már nem léteznek a házakban ilyen takaros "sámlik"), s mindig azzal kezdtem a mondanivalómat, hogy:

- Keresztmama! Mit szólna hozzá (felnőtteket akkor nem tegezhetünk), ha most egyszerre kinyílna az ajtó, és berontana egy nagy, barna medve...?

Vagy:

- Mit szólna hozzá, ha egy griffmadár csőrébe kapná a házunkat, s azon vennénk észre magunkat, hogy repülünk...??

(Dehát az én mostani képzelőerőm -ijedten döbbenek rá- nem éri el az akkori kisgyermekét. Nem tudom olyan élvezettel, olyan aprólékos gonddal kiszínezni a részleteket).

És keresztanyámnak, bármennyire el volt foglalva, válaszolnia kellett rá, hogy "mit szólna" mindehhez...

*

A balatonkenesei nyarak azért is emlékezetesek voltak, mert azokat három évvel fiatalabb unokahugommal, Árpási Ágival töltöttem (aki szintén egyke volt), s a szénzünetek, bombázások következtében néha 4-5 hónapra nyúltak.

A legfőbb élmény és szórakozás természetesen a víz volt. Eleinte nagynénémrel, Mancsi néniel hármasan csónakáztattunk (hogy ne is mondjam, szigorúan a part közelében), de tízéves korunktól kezdődően, midőn Mancsi néni csak rövid napokra tudott Pestről "leszaladni", s Apu orvosi elfoglaltsága megnövekedett, magunk vágtunk neki "Aspirin" nevű csónakunkkal a végtelen tónak. S ez volt a legcsodálatosabb, a valóban jellemformáló:

a szabadság élménye! Jóformán egész napunkat a ringó, nyikorgó deszkákon töltöttük, hallgatva a hullámok csobogását. Egyikünk evezett (fényes őszi napokon a le-lebukó vöcsköket is kergettük - persze, reménytelenül), másikunk fölolvastott valami regényt. Közben fürdöttünk, énekeltünk, de ott írtam a röneszansz Olaszországában játszódó, romantikus kalandregényeimet, Ági kérésére nem egyszer azt is lerajzolva, hogy melyik szereplő "hogyan néz ki". Ezek a sztorik bünbánóan bevallom részemről a zsarolás eszközei is voltak. Mindig a legizgalmasabb résznél hagytam abba a szöveget, s az írást csak bizonyos föltételek mellett voltam hajlandó folytatni. Így alakult ki az a gyakorlat, hogy unokahúgom inkább elvégezte helyettem a házi munkákat, csakhogy tovább olvashassa a történetet. Néha azt is megtettem, hogy a kéziratot bezártam egy kis ládába, és eldugtam a kulcsot. Ez is játék volt: a kulcs keresése!

Természetesen, mindezeket nem időrendben mondom el. Emlékezetemben az évek összefolynak, s egyetlen nagy kaleidoszkópot alkotnak, amelyben hol ez, hol az csillan föl erősebben...

*

Manci néniéknek ruhaszalonja volt a Váci utcában, s mindig nekünk adták az elévült, kidobásra ítélt divatlapokat.

Egyik kedvelt szórakozásunk volt, hogy kisollóval gondosan kivágtuk a figurákat, s azonosítottuk őket magunkkal - úgy értelmezve, hogy azok mind mi vagyunk, más-más ruhába öltözve. S ezek az alakok ide-odajárkáltak, cselekedtek s (esős időben) órákon át "csevegtek" egymással...

Közben a cica, a minden évben frissen "született" kiscica, ott ült az ölünkben, s vidáman eljátszadozott a "kinyírt babák" hulladékával. (Istenem, ha egyet is magnószalagra lehetett volna venni azokból a beszélgetésekből!)

Természetesen voltak más, "igazi" pajtásaink is. A strandon néha bandákba verődöttünk, "háborúsdit" rendeztünk, vagy bújócskáltunk-fogócskáltunk a kabinok között; otthon pedig, az orgonabokrokkal, rózsafákkal szegélyezett, fényes fehér kavicsokkal teleszórt udvaron a legkülönbözőbb, sebtében kitalált történetek keretébe illesztettük bele társasjátékainkat.

Mitagadás, nem voltak ezek mindig ártatlan (már a felnőttek szemszögéből nézve) dolgok. Számunka az élet kegyetlen oldala is "játék" volt, mint ahogyan a macska is "játszik" az egérrel...

Emlékszem például a "kivégzésekre"! A "bíró" a szemétdombot befedő deszkán trónolt, s a pincéből ("várbörtönből") szállította eléje két "zsandár" a rabokat.

Az ítélet általában "lefejezés" volt, amit a favágó tönkön egy pálcával a "hóhér" jelképesen hajtott végre. A "halottat" akinek szigorúan tilos volt kinyitnia a szemét aztán beletették a mosóteknőbe és visszazállították a pincébe, ahol (szűkében lévén raboknak) föltámadt, és újra a bíró elé állt...

*

Nyári estéken gyakran kísértáltunk a hajóhidra (vagy csak kikupordtunk a konyha betonlépcsőjére), s néztük, néztük a csillagokat...

Akkor azok is sokkal de sokkal fényesebben sziporkáltak, mint manapság, s midőn egy-egy lefutott a sötétkék égboltozatról, hallani véltük a suhogását...

1983 (2003)

“Megszépítő messzeség”

- Variációk egy témára -

Álni egy erkély alatt, valahol a Krisztinavárosban, és szívdobogva figyelni a főnről leszűrődő beszéd-foszlányokat. Nem a szavak értelmére, csak a hangok színére, zengésére összpontosítani figyelmemet...

- Miért nem mondd meg Miklósnak, hogy szerelmes vagy belé? - korhol Judit.

Megmondani? Meg lehet ezt mondani?? Istenem! A dologban éppen a bizonytalanság, a sejtelmes várakozás, a találgatás a legszebb... Tizenhét éves vagyok (Ő tizenkilenc), s ez az első “komoly” érzésem.

Természetesen, akkor, ott még nem tudhatom, hogy az egész hamarosan “elfűjja a szél”. 1948 tavaszán - éppen midőn hazatérek belgiumi tanulmányutamról! - szokik Miklós Nyugatra, s az utolsó összejövetelt (nehezen viseltem el, hogy mindig elkésett a randevúkról) nem követi soha többé kibékülés.

Később értesülök róla, hogy belépett a jezsuiták rendjébe, de nem csodálkozom: mindig túlzott lelkesedés, elvont, “égi” idealizmus volt benne.

Aztán elmúlik 30 esztendő. Egy cserkész gyűlésen figyelek föl a nevére. Nagy elismeréssel emlegetik. Ez csak Ő lehet!

Torontóba látogatva 75 őszén, föl próbálom hívni a parókián, ahol plébánoskodik. Naponta tárcsázom újra és újra a számát, de sohasincs otthon. (Tűz Tamás költő barátom mondja, hogy “sokat csavarog”, “nem találja a helyét”, no meg azt is, hogy “nem papnak való”).

Európába visszaindulásom előtt pár perccel még egy kétségbeesett kísérletet teszek.

Jelentkezik! Hangja kenetteljes, és “kedves testvéremnek” szólít. Legszívesebben valami nagyon gorombát mondanék, de elharapom.

- Találkozni? Nem, már nincs idő találkozni. Késő!

A gép ovális ablakából, a vastag, piszkos üvegen keresztül vetek utolsó pillantást a repülőtéri épületekre, a városra. Fejem fölött kigyullad a felírás: “Fasten seat belt!” Nagy robajjal beindulnak a motorok...

Miklós! Vajon, mit jelentett számára ez a váratlan fölbukkanás? (“Csak a halottak nem térnek vissza”). Jelentett egyáltalán valamit?? És akkor... régen, midőn még együtt jártunk a Kossuth Diákkörbe, és azt hittük, meg fogjuk változtatni a világot??

Talán igen. Talán nem.

*

Vitány vára. Nyári felhőktől foltos, vakítóan kék ég.

Sikerült félórára lerázni az évfolyamtársakat, s megbújni egy mohos fal tövében.

Az érzékek ébredése! Minden alkalommal több és több merészség...

Jancsi csillogó szeme, homlokába hulló, sötét hajfürtjei, ahogyan fölém hajol és félénken, bátortalanul, folyton rám-rámpillantva, hogy “mit szólok hozzá”, babrál a gombjaimmal...

- Tedd a fejemre a kezed, hogy tudjam, nem haragszol!

A pirospöttyes kartonruhának később - Isten tudja, hol, mikor?- nyoma vész.

Az sem kizárt, hogy létezik még valamerre. Mikor elváltunk, Jancsi, az utolsó pillanatban, talán kilopta a bördöndömből, és eltette “emléknek”... (Vagy Magdi, a házvezetőnőm volt a tettes? Nehezen hiszem.)

Izgalmas egyetemi barlangtúrák! A solymári “szülőlyukon” ma már biztosan nem tudnám magamat kigyózó, vonagló mozdulatokkal átpréselni. A “Pokolba” vezető kürtőben csak a karok és lábak óvatos kitémasztásával, a karbidlámpa rezgő fényét figyelve, lehet le- vagy fölfelé araszolgatni. Milyen kellemes gyöngének mutatkozni, hogy a Másik erős lehessen!

Aggtelek. Féltékenységi jelenetek és - fullasztó csókok...

Eszközök lennének csak valami Hatalmas Akarat kezében? Céljai érdekében (melyeket mi sohasem fogunk megérteni) fölhasználnak, kihasználnak bennünket, de mi mégsem érezzük ezt megalázónak: bódító, édes...

*

Endre már a tudatosan vállalt (titkos!) szerelem. Lefojtott s a “bűn” tudatától fölkorbácsolt szenvedély. Őrlő, pusztító vágy, amelynek nincsen külsőségekre, kulisszára szüksége. És mégis, a hosszú, átvirrasztott éjszakák háttérében most is ott érzem a szénaillatú falusi csöndet, a sötét égből előparázsló csillagokat s annak a nyugtalan lángnak a lobogását, melyet a szomszédos, végleges magasságát elért épület csúcsára ültettek...

Hatalmas erő, forró mámor és gyötrő kín tud lenni a szerelem!

Egy buta, apró mellékkörülmények miatt meghiúsult találka napokig tartó szenvedést okoz.

“Leírhatatlanul rosszul esett az, ami vasárnap este történt” - áll a sárguló szélő levélben, amit Endre, egy átmeditált éjszaka után vetett papírra. - “Még amikor a villamosról leszálltunk, akkor sem hittem el, hogy komolyan mondd, mert annyira képtelenségnek tűnt, hogy képes vagy mással (hogy kivel, nem firtatom) elmenni. Amikor elbúcsúztunk, egészen össze voltam törve. Eszembe jutott a sok képtelen kijárás Nagylengyelbe, a nemalvások...”, majd: “A program lehetett volna akármilyen fix, ha akartál volna, akkor is találtál volna kibúvót...”

Endre azóta kint aluszik a kassai temetőben, de máig belém-belémhasít a szemrehányása!

*

Ismét más képek: titokzatosan zsongó trópusi éjszakák Gabonban, az Egyenlítő alatt - és Párizs, Szajnapart!

De talán a legszebb mégis (néha a kevesebb több!) a lopva váltott, lehelet-puha csók a fűrészi irodában, a fehér jégsekrény ajtajának dőlve, fél szemmel állandóan a bejáratot figyelve, nem nyit-e be a lángoló afrikai nyárból, munkától gyöngyöző homlokkal - valaki!?

Végtelen autótúrák a hepe-hupás, vörös lateritutakon, liános őserdőkből, hullámcsapkodta óceánparton...

Egy francia mondás arra figyelmeztet, hogy “aki félkézzel vezet, annak útja vagy az árokba visz, vagy az anyakönyvezetőhöz”. Néha azonban sehová se, vagy csupán a ragyogó Végtelenségbe, ahol minden kis epizód drágakővé fényesedik!

- Nem kérek mást az élettől, csak azt, hogy ez az út sohase érjen véget!

Fatörzsből vájt, bennszülött pirogjaik hangtalanul siklanak a nyálkás, barna vizen. Tavirózsák! Rengeteg tavirózsa. Elakad közöttük az evező. A mangróvék csontbordáin majmok viháncolnak. Mi számít többet, az arc vagy a díszlet?? Vajon, akkor is szerelmes lennék Josephbe, Claudeba, Bernardba, ha máshol találkoznánk? Mondjuk, egy sívár európai szobában, a villamoson...? Nem tudom. Semmit se lehet tudni. Minden mindennel összefügg.

Nyár. Erős, olvasztó nyár. Meddig tart? Meddig kísér? Mikor apad el az ereinkben keringő kábulat??

*

A kör bezárult. Úgy érzem, ismét ott állok a krisztinavárosi ház erkélye alatt, de már nem dobogó szívvel, hanem letörten, szomorúan. Mi végre az egész? Mi értelme a vágynak, a szerelemnek? Érzelmi túltengés vagy biológiai szükséglet? Lelki vagy testi kényszer?

“Ez ismét a szálaknak egyike,
Melyekkel gúnyul vett körül urad,
Eszedbe hozni hernyó voltodat,
Ha önhitedben lepkeként csapongsz”.

mondja Madách.

Létezik-e igazi kapcsolat ember és ember között? (Nem akármilyen, hanem egzisztenciális, “végzetes”!), vagy minden csak szokás, tradíció, irodalom?

Állok a balkon árnyékában. A hozzám szivárgó hangok még mindig kellemesek, még mindig simogatnak és melengetnek, mint az őszi napfény. De már nem motoszkál bennem semmilyen remény, semmilyen kétely, ami pedig a “vallomás” dilemmáját illeti, könnyen elintéztem magamban: Mi végre? Mindnyájan elrázódtunk, elrendeződöttünk már valahová az életben. Nehéz lenne a kialakult (megcsontosodott) helyzetből kitörni, de, ami még lehangolóbb: nem is érdemes. “Csöbörből vödörbe”? A távoli éppen elérhetetlensége miatt vonz, mert nem ismerjük hibáit, hiányosságait. A szerelem: illúzió, s én már rég tudom, mi jön a szerelem után...

Noli me tangere! (Ne érints engem!)

S végül Ady konklúziója:

“Meg akarlak tartani téged,
Ezért választom örödüd
A megszipító messzeséget.”

1982 (2003)

Mackó

Keresztanyám (aki egyben nagynéném is volt: Édesanyám Mimi névre hallgató nővére) sohasem emlegette, pedig gyermektelen lévén, Mackó volt egyetlen vigasza és öröme. Okos, művelt aszszony létre belátta, hogy "nem illendő" nyíltan siratnia a rettenetes világégés közepén, melynek több millió emberélet esett áldozatul.

Akkor, Budapest ostroma alatt és utána, a sok, egymás sarkát tapadó esemény bennem is elhalványította emlékét (a fiatalság könnyebben túleszi magát a fájdalomkon, mint az idősebbek; ez a szerencséje!), s csak most, kezemben a foszladozó fényképpel - ahol Mackó pufókarcú karakterbaba és sárga plüssmedve társaságában üldögél -, szorítja össze szívem és torkom valami hirtelen jött-későn érkezett bánat: milyen gyorsan elfelejtettük, milyen hamar napirendre térünk pusztulása felett, bár az is igaz, hogy léteznek súlyos lelki sérülések, melyek évtizedekig is ellappanganak a tudattalanban, mielőtt valami véletlen folytán felszínre bukkannának...

*

Mackó aranyos, borzos, szürke pulikutya volt: puha, formátlan gombolyag, midőn alig párhetesen hozzánk került, a Böszörményi út 6. számú ház földszinti lakásába.

Barátságos, vidám lénye csupa fény és derűvé varázsolta az ódon bútorokkal teliszűfolt, homályos szobákat. Persze, kezdetben szétrágott néhány cipőt, lerántott egypár terítőt (vele nem egyszer féltett porcelántárgyakat is), és párnájára hurcolta hálótársul a babáimat, de senki sem tudott huzamosabban nehezteni rá. Mikor ragyogó szemmel, sűrű farkcsóválások közepette nyakunkba ugrott, minden "bűnét" elfelejtettük.

- Pulinak nem szabad kifésülni a szőrét! - méltatlankodtak a kutyaszakértők, de Keresztanyám ezzel az "esztétikai megfontolással" nem értett egyet, rendületlenül fürdette és keféltte, sőt - hogy ne gyulladjon be a szeme!-, feje búbján ügyesen egybefogta, s maslival össze is kötötte a "haját", amit Mackó zokszó nélkül túrt.

A víztől azonban atavisztikusan irtózott. Elég volt kiejteni előtte a "fürödni" szót, hogy villámgyorsan bevegye magát a dupla ágy aljának leghozzáférhetősebb zugába, ahonnan seprűnyéllel sikerült csak előpiszkálni.

Ma is előttem van a nedvesen felére soványodott, csapzott kis kutya, amint kétségbeesetten próbálja elérni a kád peremét, dühösen nyalogatva szájáról a szappanhabot. Néha az is előfordult, hogy egy óvatlan pillanatban kiugrott, s alaposan megrázva magát, permetet zúdított egész környezetére...

*

Aztán jött a háború, Budapest ostroma.

Karácsonyi misére igyekeztünk a krisztinavárosi templomba, midőn a Pálya-utcában megállított és gyors visszafordulásra kényszerített bennünket az első aknabecsapódás. Akkor fogtuk föl teljes tragikusságában, hogy a várost körülzárták az oroszok, s noha sokan bíztak a felmentő sereg jöttében és a német "csodafegyverben", alkalmazkodni kellett a körülményekhez: kénytelen-kelletlen lehurcolkodtunk a szenespecébe.

A bomba- és aknazaj napról napra erősödött, az ágyúk bömbölését egyre közelebről hallottuk, s hogyan az idő múlt, úgy érkeztek a hírek véres, házról házra terjedő utcai harcokról, vadállati kegyetlenkedésekről. (A nyilasok által kiragasztott "Nem ismerek könyörületet" plakátot, mely mongolarcú szovjet katonát ábrázolt, már senki sem minősítette "alaptalan propagandafogásnak").

Végleg be kellett rendezkednünk a vakondok-életre: egymás hegyén-hátán a matracok, ruhák, konyhaeszközök. Eleinte petróleumlámpa fénye, később schmollpasztás dobozban repdeső, halovány mécs láng...

Csupán ivóvízért merészkedtünk ki időnként az odunkból, akkor is életünk kockáztatásával.

Mackónak is bele kellett törődnie ebbe a furcsa, földalatti létformába, de őt az a tény, hogy állandóan a közelünkben lehetett, sok mindenért kárpótolta.

Amíg nekünk volt harapnivalónk, ő is evett, legfeljebb a szép, napsugaras kóborlásokat hiányolta, s a fülsiketítő zajok, az egyenruhás, idegen emberek jövés-menése készítette nem egyszer lefojtott, gyanakvó morgásra.

Február 5-én törtek be hozzánk az oroszok (illetve: szovjet mundérba bújtatott besszarábiai románok), durva "hajde, hajde!" kiáltásokkal taszigálva ide-oda a civileket, "krumplipucoláshoz" hajkurászva a nőket.

A németek (17-18 éves, elkeseredett gyerekek) gyújtóbombáknak a pincébe dobásával próbálták visszahódítani az erődítménynek is beillő, patkóalakú épülettömböt.

- Ég a ház! Ég a ház! - röppent fel egyszerre minden irányból a rémület sikolya. Ugyanakkor kesernyős füst kezdett gomolyogni...

Iszonyú pánik! Mindenki csupán saját magával törődve, kapott föl személyi tárgyaiból ezt-azt, gyakran értéktelen apróságokat mentve ki a valóban fontos, előre gondosan becsomagolt dolgok helyett.

Megindult a tülekedés a már recsegő-ropogó, de szabadulással kecsegtető lépcsőház felé.

- Hajde, hajde!- ordítottak a katonák, puskatussal verve félre az asszonyokat, gyerekeket, öregeket, hogy ők jussanak ki elsőként a szabad levegőre.

Volt akit magával sodort, volt akit maga alá taposott a tömeg.

Kicsi létemre, tehetetlenül fuldokoltam a felnőttek áradatában, nem törődött velem senki. Akkor döbbenem rá először életemben, hogy végpusztulással fenyegető helyzetekben az ember mindig magára marad, csak saját erejére és szerencséjére számíthat.

Aztán a fagyos téli éjszaka, kéken csiporkázó csillagaival, hólepelbe burkolt, izgatottan futkározó katonákkal...

Családunk tagjai lassan-lassan egymásra találtak, összeverődtek a háztömb közepén lévő, kerek udvaron. Mindnyájan épek voltunk, csak 80 éves nagyanyámat lökték fel a nagy tumultusban: ijesztő kék zúzódások borították az arcát.

- Mackó! Mackó, hol vagy??

A lépcsőház torkából vörös lángnyelvek csaptak elő, majd a pincebejárat iszonyú robajjal omlott be.

Késő! Mindenre késő!

Szegény kis kutyánk rémületében bizonyára bebújt az ágy alá, megfojtotta a füst, odaégett...

*

Ha létezik túlvilági igazságszolgáltatás, mely föléri és megbünteti az emberi gonosztetteket, bizonyára számonkéri majd ennek az ártatlan élőlénynek a pusztulását is, amely ha nem is sokkal, de még jobban lehúzza a már amúgyis súlyosan megterhelt mérleget.

1987 (2001)